

MESSIAH

Handel

Koor van de Nederlandse Händelvereniging

10 DECEMBER 2023 - CONCERTGEBOUW AMSTERDAM
22 DECEMBER 2023 - GROTE KERK NAARDEN

ervaren specialisten | sterke vastgoedportefeuille | persoonlijke aanpak

Laat uw vermogen renderen

**Klinkt 5% actierente u
ook als muziek in de
oren? Bel ons gerust!**

Van Dam, Van Dam & Verkade
INVESTEREN IN ONROERENDE ZAKEN

Herengracht 74, 1015 BR Amsterdam | T +31 (0)20 - 4896500
info@vandamvandamverkade.com | www.vandamvandamverkade.com

MESSIAH

Georg Friedrich Händel

**10 december 2023
22 december 2023**

**Concertgebouw Amsterdam
Grote Kerk Naarden**

Koor van de Nederlandse Händelvereniging

**Marion Dumeige
Claudia Kamaris
Lucas van Lierop
Joris van Baar**

**sopraan
alt
tenor
bas-bariton**

**David Jansen
Wybe Kooijmans
Holland Symfonie Orkest**

**klavecimbel
orgel**

Paul Valk

chef-dirigent

Bel ons op 06 - 302 143 31

Liefdevolle zorg aan huis

WELKOM

Hartelijk welkom bij deze uitvoering van de *Messiah*.

De Nederlandse Händelvereniging kent een lange traditie van uitvoeringen van Händels *Messiah*. Sinds 1946 staat de maand december voor ons koor elk jaar in het teken van dit majestueuze koorwerk. En dat verveelt nooit!

Veel koorleden zongen de *Messiah* al vele tientallen keren, maar onder wisselende dirigenten klinken onze december concerten nooit tweemaal hetzelfde! Onder leiding van onze chef-dirigent Paul Valk hebben we de afgelopen periode weer intensief de puntjes op de i gezet om u vanavond een prachtige uitvoering te kunnen bieden.

Voor velen van u, ons publiek, en ook voor het koor, is de periode in de aanloop naar Kerst niet compleet zonder een *Messiah*-concert. Ook dit jaar zijn we blij dat we u weer mogen ontmoeten in het Concertgebouw Amsterdam of in de Grote Kerk Naarden, twee toplocaties voor kooruitvoeringen van dit kaliber.

Met trots begroeten we vanavond vier zeer getalenteerde jonge solisten, met reeds indrukwekkende uitvoeringen op hun cv's. We stellen ze in dit programmaboekje graag aan u voor. Met sopraan Marion Dumeige heeft u reeds kennis kunnen maken in de 'Afterparty' van ons 75-jarig jubileum, op 28 oktober 2022.

Aansluitend op dat jubileumconcert organiseerde de Nederlandse Handelvereniging een klein concours, waarin drie jonge getalenteerde zangers streden om de *Händel Choir Jubilee Award*. Sopraan Marion Dumeige maakte daar veel indruk en won de prijs: de uitnodiging om als soliste mee te werken aan een van onze concerten. Vanavond is het zover en zijn wij erg verguld dat Marion de prachtige sopraanaria's van de *Messiah* ten gehore zal brengen.

Namens de leden van de Nederlandse Händelvereniging, de solisten, het Holland Symfonieorkest en dirigent Paul Valk, wens ik u een prachtige *Messiah* toe.

Jan van Berkel
voorzitter NHV

Redactie Programmaboekje: Linda de Graaf, Annette Veerman en Rebecca Versteeg

De begeleidende teksten bij het libretto zijn van Eduard van Hengel,
Schrijver Programmatolichtingen

Ontwerp omslag: Bofesto

Ton Koopman

Ieder jaar een nieuwe Messiah: een uitdaging.

Foto: Foppe Schut

Op de dirigent rust een grote verantwoording.
Hij of zij is de eerste die zijn stempel mag en moet drukken op dit meesterwerk.
Houdt hij of zij van veel of weinig versieringen?
Laat hij of zij de zangers en zangeressen vrij om, zoals in Händels tijd, lekker te versieren? Wat gaan we dit jaar doen met tempi, dynamiek, contrast en afwisseling ervan?
Wil hij of zij het publiek verrassen met zijn of haar ideeën?
Wordt de uitvoering spectaculairder en gedurfder dan vorig jaar?

Ieder jaar doet een dirigent 'examen' bij de componist, dat voelt hij of zij wel degelijk. Immers, wij als dirigenten, willen de componist gelukkig maken met de uitvoering van zijn werk. De componist wil meer dan wij ooit zullen kunnen.

december 2023

Ton Koopman
Ambassadeur NHV

De Nederlandse Händelvereniging

De Nederlandse Händelvereniging, kortweg de NHV, werd opgericht in 1934 onder de naam *COV Bel Canto* en heeft sindsdien een rijke muzikale historie. Hierin past ook de traditionele uitvoering van de *Messiah*. Dit meesterlijke muziekwerk werd in 1946 door de NHV voor het eerst uitgevoerd in het Concertgebouw.

Dat was ook het moment om de naam te veranderen in de *Haendelveeniging*, een naam die in 1956 werd geformaliseerd in de *Nederlandse Händelvereniging*.

Vanaf de oprichting kende de NHV drie dirigenten: Jack P. Loorij (1942-1987), Thijs Kramer (1989-2011) en Andrew Wise (2011-2016). Van 2017 t/m 2019 werkte de NHV met de gastdirigenten Louis Buskens (2017), Jules van Hessen (2017 en 2019), Bernhard Touwen (2018), Boudewijn Jansen (2018), Rick Muselaers (2019) en Béni Csillag (2019).

Vanaf januari 2020 nam Paul Valk als gastdirigent de leiding over en per 1 augustus 2021 is hij benoemd tot chef-dirigent.

De NHV geeft 4 concerten per jaar, de *Messiah* (2x) en een voor- en najaarsconcert. De concertlocaties variëren, maar de Grote Kerk Naarden en Het Concertgebouw Amsterdam komen jaarlijks in het rijtje voor.

De NHV streeft ernaar om vooral bekendheid te geven aan de werken van Händel en zijn tijdgenoten, maar ook koormuziek van latere en eigentijdse componisten komt aan bod. Zo zijn in de afgelopen jaren ook werken van moderne componisten zoals Whitacre, Barber, Rutter, Lauridsen en Kreek uitgevoerd.

Naast voortzetting van de *Messiah*-traditie zoekt het koor naar nieuwe uitdagingen in het repertoire. Door een interessante mix van oud en nieuw, waarbij de lat steeds iets hoger wordt gelegd, komen elke keer boeiende programma's tot stand.

Zo bevatte het najaarsconcert 2013 (*Saul* van G.F. Händel) scenische elementen en werden in 2014 en 2017 delen uit de *Passies* van J.S. Bach op een vernieuwende wijze ten gehore gebracht. In 2015 en 2016 werden de opera's *Carmina Burana* van Carl Orff en *Cavalleria Rusticana* van Pietro Mascagni gezongen. Bijzonder is de samenwerking met het Internationaal Vocalisten Concours te 's-Hertogenbosch, gestart in 2012 en in 2014, 2017 en 2018 voortgezet. Hiervoor werden twee engagementsprijzen beschikbaar gesteld: de *Händel Choir Award* en de *Händel Award for Most Promising Talent*. Bij het afscheid van Andrew Wise, als dirigent van de NHV in 2016, werd besloten deze laatste prijs zijn naam te geven, de *Andrew Wise Talent Award*, als eerbetoon aan de initiatiefnemer.

Door het aanbieden van gereduceerde concertkaarten voor jongeren en een gereduceerd lidmaatschapstarief voor studenten hoopt de NHV vooral om klassieke muziek toegankelijker te maken voor een breder en vooral jonger publiek.

De NHV bestaat uit ± 85 leden. De koorleden zijn gevorderde en ervaren amateurzangers, die d.m.v. zangles werken aan hun vocale ontwikkeling. Het koor streeft naar algehele kwaliteitsverbetering en wordt vocaal-technisch ondersteund door stempedagogen.

Paul Valk — chef-dirigent

Foto: Anna Groot

Paul Valk studeerde orgel, koordirectie en kerkmuziek aan het Conservatorium en aan het Nederlands Instituut voor Kerkmuziek, beide in Utrecht, en behaalde aldaar zijn diploma's. Daarnaast specialiseerde hij zich in piano, zang en orkestdirectie. Zijn orgeldocenten waren o.a. Kees van Houten en Bernard Winsemius, zijn leermeester voor koordirectie was Krijn Koetsveld.

Op dit moment dirigeert hij meerdere koren: het Amsterdams Gemengd Koor, Soli Amersfoort, Sine Nomine Alkmaar en vocaal ensemble Octagon Utrecht.

Paul Valk was 15 jaar (van 1998-2013) dirigent van de Dominicuskerk in Amsterdam. Van 2012 tot en met 2019 heeft hij de *Messiah*-scratch gedirigeerd in de Pieterskerk in Leiden met een deelnemerskoor van ruim 900 middelbare scholieren!

En in 2016 de *Carmina Burana* en in 2018 + 2019 de *Johannes-Passion* met volwassenen. Sinds 2012 leidt hij jaarlijks Bachs *Matthäus-Passion* als scratch, voor de stichting *De Kleine Matthäus* in Beverwijk.

Met organist Harry van Wijk heeft hij in 2015 een programma uitgevoerd met werken voor piano en orkest, waarbij hij soleerde op piano en Harry op orgel de orkestpartij voor zijn rekening nam (o.a. pianoconcert *nr. 23, KV 488* van Mozart en een deel uit het pianoconcert van Ravel).

Tijdens uitvoeringen van zijn koren wil hij nog wel eens, ter afwisseling, orkestwerken programmeren. Zo dirigeerde hij o.a. *Adagio for Strings* (Barber), enkele *Slavische Dansen* (Dvořák), een Orgelconcerto (Händel), *Brandenburgs Concert 5* (Bach), met Paul als klavecijnist, de 2^e symfonie *Lobgesang* (Mendelssohn), *Quattro Stagioni* (Vivaldi) en het beroemde *Largo* uit de 9^e symfonie van Dvořák.

Verder begeleidt hij koren, instrumentalisten en vocalisten op orgel en/of piano en heeft hij dirigentencursussen gegeven voor o.a. de Nederlandse Sint Gregoriusvereniging.

Vanaf januari 2020 was Paul Valk gastdirigent bij de Nederlandse Händelvereniging. Per 1 augustus 2021 werd hij benoemd tot chef-dirigent.

Marion Dumeige — sopraan

Foto: Julien Hay

De Franse sopraan Marion Dumeige wordt snel erkend vanwege de schoonheid van haar stem, haar gevoelige kunstenaarschap en haar muzikale veelzijdigheid in een breed repertoire dat zich uitstrekt van de barokperiode tot de hedendaagse muziek van de 21e eeuw.

Zoals de vakjury van Dutch Classical Talent Tour en Award zei: 'Marion is een kanon! Een echte operazangeres met een innemende persoonlijkheid. Haar inlevingsvermogen en expressiviteit zijn bewonderenswaardig'.

Tijdens het Jubileum Vocalisten Concours van de Nederlandse Händelvereniging op 28 oktober 2022 heeft Marion Dumeige de *Händel Choir Jubilee Award 2022* gewonnen. De prijs omvatte onder meer de mogelijkheid om in december 2023 haar solistendebuut te maken in het Concertgebouw Amsterdam en in de Grote Kerk Naarden in Händels *Messiah*. Zij was tevens één van de laureaten van de editie 2020/2021 van de *Dutch Classical Talent Tour & Price*. In dit kader kreeg zij een tournee van twaalf concerten door Nederland aangeboden. Ze presenteerde een participatieve en intieme miniatuuropera.

In seizoen 2021/2022 was ze als gast verbonden aan de Dutch National Opera Academy om de rol van Arsace in *Grauns Cesare* en Cleopatra en Fiordiligi in Mozarts *Così fan tutte* te vertolken. Als lid van het jonge artiestenprogramma van het *Festival Lyrique de Belle-Ile en Mer* vertolkte Marion Dumeige de rollen van Violetta en Manon in fragmenten uit Verdi's *La Traviata* en Massenets *Manon*. Ze vertolkte ook La Baronne in Offenbachs *La Vie Parisienne* en Catherine in zijn operette *Pomme d'api*.

Op het concertpodium was Marion Dumeige de sopraansoliste in Vivaldi's *Gloria*, Stravinsky's *Mis*, Mozarts *Requiem*, Fauré's *Requiem*, Dvořák's *Te Deum* en Rheinbergers *Stabat Mater*.

Marion Dumeige studeerde aan het Conservatoire de Caen en het Conservatoire de Rennes in Frankrijk voordat ze naar Nederland kwam, waar ze in juni 2018 haar bachelor zang behaalde aan Het Conservatorium van Amsterdam. Twee jaar later studeerde ze af aan de Dutch National Opera Academy, waar ze de rol speelde van Tigrane in Händels *Radamisto* en The Countess of Dunmow in Berkeley's *A Dinner Engagement*.

Marion Dumeige studeert nu bij Margreet Honig en Selma Harkink.

Claudia Kamaris — alt

Foto: Daniel Patriasz

Er zijn veel woorden die Claudia Kamaris kunnen beschrijven: uniek, getalenteerd en charismatisch. Claudia Kamaris is bovenal authentiek. Ze zingt met eerlijkheid en vanuit de ziel. Kunst, vertelkunst en zang worden in perfecte harmonie gecombineerd.

Claudia Kamaris studeerde zang bij Kammersänger (KS) Andrzej Saciuk en KS Prof. Jeanne Piland (docente aan de Robert Schumann Hochschule in Düsseldorf).

Zij volgde masterclasses bij KS Christa Ludwig, KS Helene Donath en Emily Rawlins Struckmann en bij Vera Schönenberg (docente aan de Mozarteum Universiteit in Salzburg/Payerbach).

In 2011 kreeg Claudia Kamaris haar eerste engagement in het Tiroler Landes theater/Intendanz KS Prof. Brigitte Fassbaender in Innsbruck en veranderde ze van beroep, uit passie voor het zingen.

In 2015 werd zij Ensemble-lid van de Opera van Frankfurt. Zij zong de rol van Dorabella (*Così fan tutte*) in 2017 en Neris (*Medea*) in 2018.

Soloprojecten zijn Claudia Kamaris' passie. Concertreizen brachten haar naar Oostenrijk, Italië, Frankrijk, Duitsland en Nederland. Zij zong o.a. de altpartij in de *Matthäus-Passion* van Johann Sebastian Bach in Nederland onder leiding van Jan Stulen, die haar uitdrukkelijk had aangenomen vanwege haar bijzondere timbre.

In het voorjaar van 2017 trad Claudia Kamaris in de Grote Kerk Naarden op tijdens de *Passie voor Bach* door de Nederlandse Händelvereniging, onder leiding van Andrew Wise. Hier zong zij een concert met fragmenten uit alle Bach Passies (*Matthäus, Johannes en Marcus*).

Zij heeft vele recitals gezongen in Duitsland, Oostenrijk, Nederland, Italië en Frankrijk.

Bijzondere concerten en CD opnamen zijn in voorbereiding. Ook is er in 2024/2025 een Theatershow langs theaters in de planning, waarin tien operaheldinnen worden belicht.

Haar repertoire wordt voortdurend uitgebreid en de mezzosopraan staat open voor uitdagingen van eigentijdse klassieke muziek.

Lucas van Lierop — tenor

Foto: Rowin Prins

Tenor Lucas van Lierop werd geboren in Hilversum en groeide op in Canada. Hij zong als jongenssopraan in het Vancouver Bach Children's Choir.

Hij studeerde aan de McGill University in Canada, waar hij zijn Masters in Vocal Performance behaalde o.l.v. Sanford Sylvan. In 2017 voltooide hij zijn Masters of Musical Arts aan de Yale University, waar hij studeerde bij professor Richard Cross. Zijn studie aan de Yale University werd, met dank, gesponsord door het Stephen and Denise Adams Scholarship Fund.

Van 2018 — 2020 maakte hij deel uit van De Nationale Opera Studio in Amsterdam. Hij zong bij De Nationale Opera Paulino in Cimarosa's *Il matrimonio segreto*, Joe Cannon in *Girls of the Golden West* van John Adams (regie Peter Sellars), Heinrich der Schreiber in Wagners *Tannhäuser* o.l.v. Marc Albrecht, Abdallo in *Nabucco*, Basilio in Mozarts *Le nozze di Figaro*, Man Ray in Willem Jeths' *Ritratto*, Spoletta in Puccini's *Tosca* en Der Schneider in Engelbert Humperdincks *Königskinder*.

In 2022 debuteerde hij in Orphée, als onderdeel van het Opera Forward Festival, in de wereldpremière van O | A | E. Een *mixed-media opera*, waarin hij niet alleen optrad als solist maar ook gitaar speelde en *recorded electronics*.

Lucas van Lierop trad op als The Prince in Abrahamsen's *The Snow Queen*, o.l.v. Kent Nagano; Ein Jüngling in Schreker's *Die Gezeichneten*, o.l.v. Markus Stenz; Händel's *Messiah* met het Nederlands Philharmonisch Orkest, Durante's *Magnificat* en Mozart's *Vesperae solennes de confessore* met het Groot Omroepkoor en het Radio Filharmonisch Orkest.

Verder Bach Cantata 149 met Helmuth Rilling en het Stuttgart JSB Ensemble, Händel's *Messiah* met het New Haven Symphony Orchestra en Orff's *Carmina Burana* met het Yale Symphony Orchestra. Hij trad als solist op met Schubert's *Die schöne Müllerin* tijdens het SongFest's Hidden Valley Winter Festival, Mu Renzhi van de Chinese Opera *White-Haired Girl* in het Chinese National Centre for Performing Arts, en als Moon van de Chinese Opera Poet Li Bai, in het Lincoln Centre.

Dit seizoen zingt hij bij De Nationale Opera Pong in Puccini's *Turandot* en Der Wirt in Strauss' *Der Rosenkavalier*.

Joris van Baar — bas-bariton

Foto: Liza Kollau

De jonge bas-bariton Joris van Baar zong recent de rol van Varja in Holland Opera's *De Kersentuin* (N. Idelenburg) en bij De Nationale Opera in de wereldpremière van *Animal Farm* (A. Raskatov).

NRC schreef over zijn vertolking van de titelrol in *Divorce of Figaro* (W.A. Mozart & N. Idelenburg): ‘*een echte Figaro, gewiekt en vitaal.*’ De pers roemde ook zijn vertolking van Christus in de *Matthäus-Passion*: ‘het was de vleesgeworden kwetsbaarheid’ (Dagblad van het Noorden).

Eerder zong hij onder andere Hobson in *Peter Grimes*, Figaro in *Le nozze di Figaro*, Aeneas in *Dido & Aeneas*, Lorenzo in *I Capuleti e i Montecchi* en Publio in *La Clemenza di Tito*.

Als liedzanger was hij vaak te horen op festivals, radio, televisie en in masterclasses bij onder andere Dr. Bretton Brown, Joyce Fieldsend, Margreet Honig, Simon Keenlyside, Bejun Mehta en met Thomas Quasthoff in het Concertgebouw, Amsterdam.

Na een vooropleiding muziektheater aan de Fontys Hogeschool voor de Kunsten in Tilburg studeerde hij verder aan het Conservatorium van Amsterdam, waar hij in 2021 zijn masterdiploma met onderscheiding behaalde.

Wybe Kooijmans – organist

Foto: Lillian Lubega

Wybe Kooijmans is al meer dan 25 jaar de vaste repetitor en begeleider van de Nederlandse Händelvereniging.

Hij ontving zijn eerste pianolessen op 8-jarige leeftijd van de organist Rutger van Mazijk. Een aantal jaren later verwisselde hij de piano voor het orgel en kreeg hij op de Verenigde Muzieklycea in Hilversum les van Haite van der Schaaf, die hem tevens voorbereidde op zijn toelatingsexamen voor het Sweelinck Conservatorium in Amsterdam. Hier werd Bernard Bartelink zijn leraar.

Na zijn afstuderen volgde Wybe enige malen de masterclass voor interpretatie en improvisatie van de wereldbe-roemde Franse organist Jean Guillou. Talloze raadgevingen van een oud-registrant van de organist Feike Asma

sloeg hij niet in de wind. Inmiddels was Wybe Kooijmans bij verschillende kerken in het Gooi werkzaam als organist. In 1987 volgde een aanstelling als - toen nog - één van de

organisten van de Grote Kerk te Naarden; nu is hij er hoofdorganist. Op het monumentale Witte-orgel (1862) van deze kerk maakte hij meerdere cd-opnames. Wybe Kooijmans geeft in Nederland geregeld concerten; internationaal speelde hij in Duitsland, Frankrijk, Engeland, Canada, Zwitserland en Rusland, alwaar hij het orgel van de Philharmonie te Novosibirsk inwijdde.

In 1989 maakte hij voor het eerst kennis met het Steinmeyer-orgel, dat toen het nog in de Clemenskerk in Hilversum stond. Gedurende drie jaar heeft hij concerten op dit orgel gegeven om het beter bekend te maken. Na de sluiting van de Clemenskerk werd het orgel overgebracht naar de Koepelkerk/Mariakerk te Bussum. De veelzijdigheid van het klankbeeld van het orgel heeft hij goed leren kennen, zoals te beluisteren is op de CD die hij in 2019 maakte met werken uitgevoerd op dit bijzondere orgel. *Gelukkig ben ik in de gelegenheid dit fraaie orgel, dat een speciale plaats inneemt, geregeld te bespelen.*

Van 2000-2004 was Wybe lid van de werkgroep 'Zingend geloven', die het Liedboek samenstelde. Hij componeerde lied 692 *Wij wachten op de Geest beloofd*.

Hij publiceerde enkele koraalbewerkingen voor orgel en onder zijn redactie verschenen in de serie *Musica Selecta* een twaalfdelige reeks met onuitgegeven (versies van) koraalbewerkingen van Feike Asma.

In 2014 en 2015 verleende hij zijn medewerking aan de Tv-programma's *Messiah Masterclass*, *Verborgen verleden* en *Push the red button*.

Wybe Kooijmans heeft ruime ervaring opgedaan als begeleider van vele koren en solisten en is naast repetitor van de NHV ook repetitor van Concertkoor Baarn.

David Jansen – klavecimbel

David Jansen groeide op in een familie van musici en kreeg zijn eerste zang-, klavecimbel- en orgellessen al op jonge leeftijd. Later studeerde hij aan de conservatoria van Utrecht en Den Haag, bij Jan Welmers en Leo van Doeselaar.

Masterclasses volgde hij bij o.a. Ton Koopman.

David Jansen was winnaar van diverse concoursen; zo sleepte hij in 2000 een eerste prijs in de wacht tijdens het Internationaal Orgelconcours Nijmegen. Sindsdien heeft hij een drukke agenda als solist, continuo speler en begeleider.

Zijn repertoire beslaat vijf eeuwen muziekgeschiedenis. Zijn voorkeur gaat uit naar composities uit de Barok en de 20ste eeuw. David Jansen speelt regelmatig bij bekende gezelschappen als het Radio Filharmonisch Orkest, Amsterdam Sinfonietta, het Nederlands Kamerorkest en het Nederlands Kamerkoor. Hij ging op tournee naar podia in o.a. Duitsland, Spanje, Tsjechië, Kroatië, Bolivia en Peru.

Holland Symfonie Orkest (HSO)

Passie voor muziek

Het HSO is een flexibel orkest gespecialiseerd in het begeleiden van koren. Daarnaast speelt het orkest graag symfonische muziek. Naast de vele koorconcerten verzorgt het HSO jaarlijks het openluchtconcert *Groevenbeek Klassiek*. Onze freelance-musici willen hun liefde voor muziek maken graag delen met een zo breed mogelijk publiek.

We proberen altijd de beste musici bij elkaar te brengen afgestemd op de werken die gespeeld gaan worden en kunnen zo een breed repertoire verzorgen.

Ontdekken

We houden van traditioneel repertoire, maar spelen ook graag nieuwe composities. Door dat we onder veel verschillende dirigenten spelen, valt er steeds weer iets nieuws te ontdekken in de prachtige muziek die wij laten horen. We proberen van ieder concert iets echt bijzonders te maken voor het publiek.

Muziekcultuur

In het orkest spelen veel ervaren musici. We werken ook graag samen met nieuwe musici. We zijn er best trots op dat vele musici, die in de door het rijk gesubsidieerde orkesten een vaste baan hebben, eerst bij ons ervaring hebben kunnen opdoen. Wij vinden het belangrijk daardoor een bijdrage te kunnen leveren aan de brede muziekcultuur in Nederland. Veel van deze musici spelen nog graag af en toe bij ons.

Georg Friedrich Händel

Georg Friedrich Händel was historisch gezien waarschijnlijk de eerste componist die op zijn levens- en scheppingsweg de mogelijkheden van de muziek heel consequent heeft benut. Dat blijkt uit de achtereenvolgende reeks genres en plaatsen: kerkmuziek in Halle, opera in Hamburg, wereldlijke cantates in Italië, anthem/ oratorium/ opera in Engeland.

De dood van Purcell in 1695 beëindigde twee eeuwen waarin de Engelse muziek floreerde. Een echte opvolger was er niet en rond 1700 raakte het Engelse muziekleven in verval. Het was Händel die met zijn komst naar Engeland in 1710 redding bood. Hij vitaliseerde het muziekleven enorm en met zijn kosmopolitische ervaring (hij had de Duitse, Italiaanse en Franse stijl geassimileerd) had hij groot succes. Engeland rijp maken voor de opera lukte niet naar wens, maar zijn streven om het oratorium iets van het aanzien van de opera te geven lukte prachtig.

Händel werd in 1685 in de Halle (D.) geboren als zoon van een chirurgijn die vond dat zijn zoon een roeping had als jurist. Maar de musici aan het hof van Saksen-Weissenfels waar Händel sr. werkzaam was, ontdekten al gauw dat de jonge Georg Friedrich een groot muzikaal talent bezat. Zijn leraar F.W. Zachow bracht hem niet alleen de grondbeginselen van contrapunt en instrumentatie bij, maar ook een virtuoze klavecimbeltechniek. In 1702 was hij al een belangrijke figuur in het regionale muziekleven als organist, componist en vriend van Telemann. Zijn rechtenstudie gaf hij al snel op voor een post als violist in het Hamburgs operaorkest. Daar componeerde hij zijn eerste vier opera's. De gemengde ontvangst van deze werken overtuigde hem ervan dat hij het operavak nader moest leren in Italië. Hij reisde in 1707 naar Florence en Rome, waar hij zowel Alessandro als Domenico Scarlatti leerde kennen en daarna naar Venetië waar hij groot succes had met zijn opera *Agrippina* en waar hij prins Ernst von Hannover ontmoette. Op aanbeveling van deze prins werd Händel in 1710 benoemd tot hofcomponist en hofdirigent van Keurvorst Georg Ludwig von Hannover. Hij bracht enkele succesvolle bezoeken aan Londen en vestigde zich daar in 1712, overigens zonder verlof van zijn Hannoverse broodheer. Kort na zijn aankomst won hij het vertrouwen van de bestuurders van het Haymarket Theater en mocht daar een opera presenteren: *Rinaldo*, een werk dat hij in vijftien dagen schreef en dat meteen groot succes had. Een niet gering aandeel daarin had dat hij tijdens een aria een zwerm spreeuwen losliet.

Ondanks zijn povere kennis van de Engelse taal maakte Händel vlot contact met de invloedrijke graaf van Burlington die zich een milde mecenas toonde. De compositie van een fraai *Te Deum* ter ere van de Vrede van Utrecht bezorgde hem een aardig staatspensioen van Queen Anne. Even was er een pijnlijk moment in 1714 toen zijn voormalige broodheer Keurvorst Georg Ludwig von Hannover als George I de Engelse troonopvolger werd. Als een soort aanbod tot verzoening schreef hij voor hem de *Watermusic*.

In 1716 vergezelde Händel King George I op een tegenbezoek in Hannover. Kort na zijn terugkeer in Engeland werd Händel door de hertog van Chandos aangesteld in de toen nog ongewone functie van composer-in-residence.

In 1719 stichtte een gezelschap welvarende muziekamateurs de Royal Academy of Music en werd Händel tot directeur benoemd. Hij voorzag het operarepertoire gedurende negen seizoenen van een nieuwe reeks meesterwerken, waaronder als bekendste *Giulio Cesare*, maar gekibbel en de enorme honoraria die de onderling wedijverende prima donna's eisten, verzwakten de positie van de Academy. Ook het grote succes van John Gay's satirische *Beggar's opera* uit 1728 waarin de pretenties en de ongeloofwaardigheid van de *opera seria* aan de kaak werden gesteld, deed afbreuk aan de eerdere succesformule. Händel zelf ontsprong in financieel opzicht de dans en de patriottische, commercieel getinte opera *Riccardo I, Re d'Inghilterra* uit 1727 maakte dat hij een wit voetje haalde bij de kersverse koning George II.

In 1727 liet Händel zich naturaliseren tot Brits staatsburger waarbij hij zijn naam verenigde in George Frederic Handel. In dat jaar formeerde Händel een nieuw operagezelschap, maar zijn successen waren nu minder groot. In 1731 werd een nieuw gezelschap opgericht: de Opera of the Nobility. Veel van Händels sterren uit zijn vorige gezelschap deden mee en met financiële ruggensteun van de prins van Wales introduceerde Händel een nieuwe operastijl waarin de zang werd afgewisseld met ballet. Hij bewerkte zijn eerste Engelstalige oratorium *Esther*, dat in 1731 op zijn verjaardag in besloten gezelschap werd opgevoerd, blijkbaar in een geënceneerde versie, door jongens-zangers van de Chapel Royal. Anna van Hannover, lid van de koninklijke familie, vroeg Händel om *Esther* te presenteren in het theater waar opera's werden opgevoerd, maar de bisschop van Londen, Edmund Gibson, stond niet toe dat Bijbelverhalen op het podium werden gespeeld. Daarom besloot Händel om *Esther* in concertvorm te herzien en te presenteren als aanvulling op het operaseizoen van 1732, met de zangers die in de Italiaanse opera's te zien waren, maar zonder decor of toneelactie. Het werk was enorm populair en zo werd het Engelse oratorium als vorm, bijna per ongeluk uitgevonden.

Rond 1738 begon Händel afstand te nemen van het genre waarin hij twintig jaar lang had uitgeblonken, de Italiaanse opera, en legde hij zich steeds meer toe op het oratorium in de Engelse taal. De beslissing om de operawereld vaarwel te zeggen werd hem ingegeven door de moordende concurrentie die toen in Londen heerste. Als zelfstandige opera-componist moest Händel veel te vaak financiële tegenslagen incasseren, intriganten op afstand houden en grillige sterzangers tot bedaren brengen.

Met de oratoria *Saul* en *Israël in Egypt* wist hij in 1739 veel muzikliefhebbers naar de concertzaal te lokken. Bijbelse onderwerpen in de volkstaal spraken de burgerij nu eenmaal veel meer aan dan de duistere mythologische onderwerpen van de Italiaanse opera's. Een bijkomend voordeel was dat oratoria ook tijdens de vastentijd mochten worden uitgevoerd. Zonder het te weten legde Händel met zulke werken de basis voor zijn latere roem. Tot op heden staat hij zowel binnen als buiten Engeland voornamelijk bekend als oratoriumcomponist.

Messiah

Het meesterwerk *Messiah* ontstond op een keerpunt in Händels leven, op initiatief van Charles Jennens, die als librettist al medeverantwoordelijk was voor het onverwachte succes van Händels Bijbelse oratoria *Saul* en *Israel in Egypt* in 1738.

Charles Jennens, een gefortuneerde aristocraat en cultuurliefhebber, zag met lede ogen hoe Händels op Italiaanse opera's berustende populariteit na 25 jaar tanende was bij het verwende Londense publiek. Terwijl de inmiddels 56-jarige Händel een sabbatical year overwoog en dankbaar de uitnodiging had aanvaard om het concertseizoen 1741-1742 in Dublin door te brengen, presenteerde Jennens hem in de zomer van 1741 het libretto voor *Messiah* (zonder het lidwoord 'the' in de titel), een tekst die Händel, in een voor zijn doen gebruikelijk tempo, binnen drie weken op muziek zette.

Händel vertrok vervolgens naar Dublin waar de *Messiah* in première ging op 13 april 1742, in de week voor Pasen. *Verzoeken geen zwaarden en hoepelrokken, hoe meer plaats, hoe meer opbrengst voor de goede doelen*. De recette van het concert (£ 400) werd verdeeld tussen twee ziekenhuizen en een gevangenis. Het concert bracht voor de componist groot succes onder het minder verwende Ierse publiek. Een jaar later was de ontvangst te Londen een stuk koeler; de *Messiah* werd er nog enkele malen uitgevoerd, maar pas in 1752 ontstond de traditie van uitvoeringen op dinsdag en donderdag in de Stille Week, in het Covent Garden Opera House en één kort na Pasen, voor liefdadige doeleinden.

In 1751, tijdens het schrijven van zijn laatste oratorium *Jephta*, werd Händel blind aan zijn linkeroog, waarop hij stopte met componeren. In 1753 was hij volkomen blind, maar ondanks dit gebrek bleef hij orgel spelen en dirigeren.

Op 6 april 1759 woonde hij in het Covent Garden Theatre in Londen de laatste uitvoering van dat seizoen van zijn *Messiah* bij. Daarna werd hij plotseling ernstig ziek.

Volgens getuigen hoopte hij op Goede Vrijdag te sterven: *Ik zou op Goede Vrijdag willen sterven, in de hoop mij met mijn lieve God, mijn genadige Heer en Heiland op de dag van zijn Opstanding te mogen verenigen ...* Händel leefde, ondanks de zeer hoge koorts, nog een dag langer en stierf op Stille Zaterdag. Hij werd op 20 april 1759 onder grote publieke belangstelling begraven in Westminster Abbey, waar zijn graf nog altijd te bezichtigen is.

Behalve de eerste versie van de *Messiah* uit 1742 bestaan er ook bewerkingen uit de jaren 1743, 1745/1749, 1750 en 1754. Daarnaast zijn er nog zeker acht andere kopieën uit die tijd. De autograaf bevindt zich in de Royal Collection, in de British Library te Londen.

De reden waarom Händel zoveel versies schreef ligt in de werkwijze van Händel: hij veranderde vaak tijdens repetities en na uitvoeringen. Daarnaast waren de wisselende solisten - en hun capaciteiten - reden om delen te wijzigen. De laatste versie is daarmee ook niet noodzakelijkerwijs de versie die Händel als definitief beschouwde – mogelijk hadden eerdere versies de voorkeur maar waren latere wijzigingen een noodzaak.

Händel componeerde nooit een werk zonder een uitvoering ervan in gedachte.

Tot aan zijn dood in 1759 dirigeerde Händel de *Messiah* 56 keer.

Na tientallen jaren en door de opkomst van de Choral Societies ontwikkelde de *Messiah* zich tot een Engels cultureel icoon bij uitstek en het succesnummer van korenfestivals. Daarmee werd het niet alleen Händels populairste werk, maar ook het eerste stuk in de muziekgeschiedenis met een ononderbroken uitvoeringstraditie; grote werken van Bach of Monteverdi zijn immers lange tijd van het repertoire verdwenen geweest.

Mozart vervaardigde in 1789 een Duitstalige versie (KV 572) naar de eisen des tijds, met fluiten, hoorns, klarinetten en trombones, die o.a. in Duitsland nog wel wordt uitgevoerd.

De *Messiah* bestaat uit drie grote delen, die elk weer zijn onderverdeeld in een reeks 'muzikale tableaux' die telkens twee tot vier stukken omvatten en door Jennens van titels werden voorzien. Dergelijke scènes vertonen vaak een opbouw van klein naar groot: van een slechts door continuo begeleid (secco) recitatief, via een, door instrumenten begeleid (accompagnato) recitatief of een arioso (met vrijere tekstbehandeling en motiefrijker instrumentale begeleiding) naar een aria en meestal eindigend met een koor. De opbouw wijkt trouwens vaak af van dit geïdealiseerde schema; er zijn scènes die louter uit solo-stukken bestaan, en andere met uitsluitend koren.

Ook deze indeling naar muzikale genres is van de hand van Jennens.

Het libretto van *Messiah* heeft een voor oratoria ongebruikelijk karakter: anders dan bij andere Bijbelse oratoria zoals *Saul*, *Jephta* of ook Bachs *Matthäus-Passion* (die zes jaar eerder werd voltooid) lag er geen plot aan ten grondslag die handelende personages in een reeks gebeurtenissen verweekeld.

Er is geen verteller (evangelist), solisten vertolken geen rollen die met elkaar in discussie treden, er zijn geen heftige volkskoren (turbae) die actieve groepen vertegenwoordigen, en evenmin bevat het vrij gedichte teksten voor de aria's. *Messiah* is dus minder theatraal en meer beschouwend dan je van een oratorium verwacht.

Alle teksten zijn rechtstreeks ontleend aan de Bijbel, in de fraaie King James-vertaling van 1611 (= Authorized Version), vergelijkbaar met onze Statenvertaling; er wordt dus alleen proza gezongen. De selectie Bijbelteksten behandelt de geschiedenis van de 'Messias', Hebreeuws voor 'gezalfdde Gods', vanaf de oudtestamentische profetieën van zijn komst en de geboorte van Jezus (Deel I), via diens boodschap en het onbegrip daarover, zijn Kruisiging, Opstanding en Hemelvaart (Deel II) naar de betekenis daarvan voor de gelovigen (Deel III).

De *Messiah* is dus geen kerkmuziek maar heeft een wat tegenstrijdige status, tussen vermaak en godsdienstoefening. Het werd aanvankelijk slechts in theaters en concertzalen uitgevoerd, t.b.v. liefdadige doelen en aangekondigd als Grand Musical Entertainment.

Het wordt wel een concert-oratorium of 'educatief entertainment' genoemd.

Toen Händel na de Londense première werd gecompimenteerd met zijn hoogstaand 'entertainment' zou hij echter hebben geantwoord: *My lord, I should be sorry if I only entertained them, I wished to make them better.*

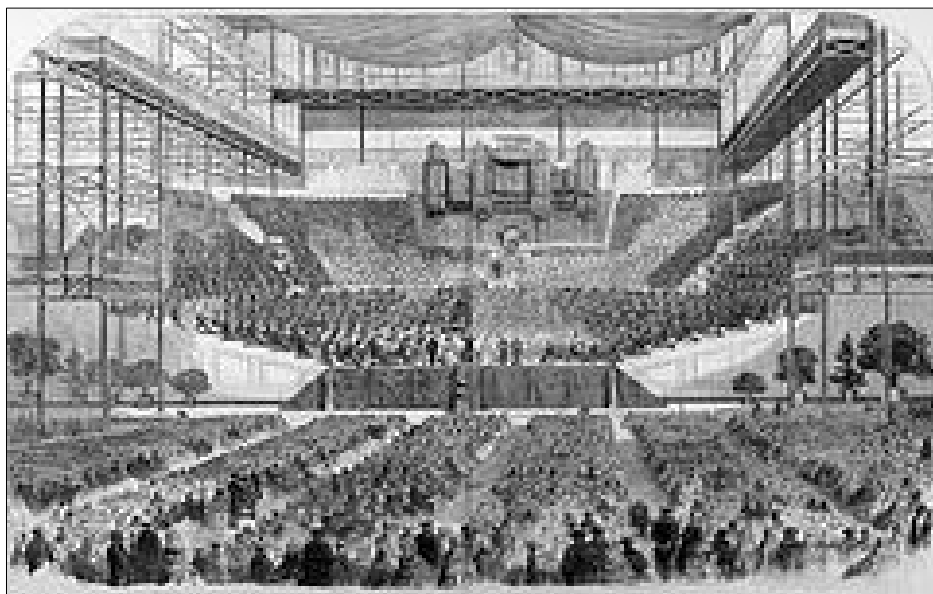
De Londense kerkelijke gemeenschap zag echter het uitvoeren van geestelijke muziek in een profaan concertgebouw als godslastering en dwong Händel de titel *Messiah* te ver

mijden en het slechts als *A New Sacred Oratorio* aan te kondigen. Pas vanaf 1750 klonk *Messiah* ook in kerkgebouwen.

Omdat de 'verhaallijn' van de *Messiah* globaal het kerkelijk jaar volgt (Advent, Kerstmis, Lijden, Pasen, Hemelvaart, Pinksteren) is er geen preferente periode van uitvoering. Op praktische gronden (eind van het theaterseizoen) werd *Messiah* aanvankelijk rond Pasen uitgevoerd; de nadruk die de tekst legt op de voorspelling en aankondiging van de Messias is vaak het motief voor uitvoeringen in de adventstijd.

Voor een zo groot en beroemd werk heeft de *Messiah* een bescheiden bezetting: er zijn vier vocale solisten en een vierstemmig koor, dat bij Händels eerste uitvoering bestond uit 16 jongens en 16 mannen, ontstaan uit de combinatie van twee kerkkoren. Het orkest bestond uit strijkers, continuo en twee trompetten en pauken. De strijkers spelen regelmatig unisono, d.w.z. allen dezelfde partij. De trompetten treden slechts vier keer op en er is slechts één aria waarin een instrumentalist (i.c. de eerste trompet) een solopartij speelt. Händels continuo-groep bestond uit vier fagotten, drie celli en twee contrabassen. Na de eerste uitvoeringen voegde Händel nog twee hobo's toe, zonder daarvoor aparte partijen te componeren; zij spelen meestentijds zogeheten *colla parte* mee met violen en/of sopranen.

Met deze eigenhandige, destijds niet ongebruikelijke klankversterking opende Händel de deur voor een verdere opschaling van de *Messiah*, vooral in de 19e eeuw; koren van meer dan duizend zangers en orkesten van vele honderden instrumentalisten, uitgerust met hoorns, trombones en tientallen fagotten waren niet ongewoon.

Tijdens de *Händel Commemoration* in 1859 werd *Messiah* uitgevoerd door een koor van 2765 zangers en 460 instrumentalisten, onder het motto *voor Händel is geen koor te groot*.

Part I

Deel I

OUD-TESTAMENTISCHE PROFETIEËN VAN DE KOMST VAN EEN MESSIAS

1. Ouverture

Grave – Allegro moderato

Het gepuncteerde ritme van de Franse ouverture bereidt de - verwachte - Messias een plechtig en levendige entree, als een Zonnekoning. Het tweede deel, de fuga, is slechts driestemmig, de alt-violen hebben geen thematische inbreng. De toonsoort, e-klein, is - volgens Händels leraar Mattheson - *troostend, niet zonder hoop*. Na de fuga volgt niet de gebruikelijke herhaling van deel 1 maar slechts een korte afsluiting van drie maten: er is geen tijd te verliezen.

Jesaja's profetieën

De eerste sectie omvat drie vocale delen op een doorlopende tekst uit de profetie van Jesaja: de joodse ballingschap in Babylon loopt ten einde, de terugkeer naar Jeruzalem is ophanden.

2. Recitative (accompagnato) – (tenor)

Recitatief – tenor (Jesaja 40: 1 - 3)

Het e-mineur van de sinfonia verandert in een bemoedigend en verwachtingsvol E-groot. Het tenor-recitatief begint accompagnato maar eindigt secco. De *iniquity* (zonde) geïllustreerd met een 'duivelse' overmatige kwart (diabolus in musica).

*Comfort ye, comfort ye My people,
saith your God.
Speak ye comfortably to Jerusalem,
and cry unto her,
that her warfare is accomplished,
that her iniquity is pardoned.
The voice of him that crieth in the wilderness:
'Prepare ye the way of the Lord,
make straight in the desert
a highway for our God.'*

*Wees getroost, wees getroost Mijn volk,
zo spreekt uw God.
Spreek vanuit uw hart tot Jeruzalem
en roep haar toe,
dat haar strijd is volbracht,
dat haar ongerechtigheid is vergeven.
De stem van een roepende in de woestijn:
'Bereid de weg des Heren,
effen in de woestijn
een baan voor onze God.'*

3. Song – tenor

Aria – tenor (Jesaja 40: 4)

De plastische begrippen uit de tekst nodigen uit tot een aria, in een sfeer van opgewekt vertrouwen: een lang, stijgend melisma (versierend zangfiguur) op *exalted*, de *mountain* is hoog maar *low* is laag, *plain* en *straight* zijn vlak, en *crooked* is wel erg krom.

*Ev'ry valley shall be exalted,
and ev'ry mountain and hill made low.
The crooked straight,
and the rough places plain.*

*Elk dal zal verhoogd worden
en elke berg en heuvel geslecht.
Wat krom is zal recht
en wat ruw is zal vlak gemaakt worden.*

4. Chorus

Koor (Jesaja 40: 5)

Bescheiden vreugde: na een orkestrale inleiding sluipt het koor als het ware binnen met een alt-inzet en beperkte vierstemmigheid. Vier tekstdelen krijgen karakteristieke, contrasterende thema's mee; een quasi-gregoriaanse recitatief verbeeldt Gods spreken.

*And the glory of the Lord
shall be revealed,
and all flesh shall see it together,
for the mouth of the Lord hath spoken it.*

*En de heerlijkheid des Heren
zal zich openbaren
en door alle volken aanschouwd worden,
want God heeft het gezegd.*

II. Het oordeel dat de komst van de Messias vergezelt

De sectie in opgewekte majeur-toonsoorten wordt gevolgd door delen in donker mineur: latere profeten temperen de vreugde, de genadige God is ook streng en rechtvaardig, de komst van de Messias zal gepaard gaan met de dreiging van een hard oordeel over de falende mens.

5. Recitative – bass

Recitatief – bas (Haggai 2: 7 -8 Maleachi 3:1 1)

Opnieuw het koninklijk gepuncteerd ritme: hier spreekt de verheven, vreesaanjagende God. *Shake* wordt levendig verbeeld.

*Thus saith the Lord, the Lord of Hosts:
yet once, a little while,
and I will shake the heav'ns and the earth,
the sea and the dry land;
and I will shake all nations
and the desire of all nations shall come.
The Lord whom ye seek,
shall suddenly come to His temple,
ev'n the messenger of the covenant,
whom ye delight in.
Behold, He shall come,
saith the Lord of Hosts.*

*Zo spreekt de Heer der Heerscharen:
nog even, een ogenblik nog,
en Ik zal de hemelen, de aarde,
de zee en het droge land doen schudden;
en Ik zal alle naties doen beven
en aller verlangen zal vervuld worden.
Weldra zal Hij naar Zijn tempel komen,
de Heer die gij zoekt,
namelijk de engel des verbonds,
wiens komst u met vreugde tegemoet ziet
Zie, Hij zal komen,
zo spreekt de Heer der Heerscharen.*

6. Song – alt

Aria – alt (Maleachi 3: 2)

Een angstige reactie op de aangekondigde overweldigende gebeurtenis. Oorspronkelijk een aria voor de bas, maar (toen de castraat Guadagni beschikbaar was) door Händel herschreven voor alt/alt. Händel heeft deze aria in minstens 5 verschillende versies gecomponeerd. Wij brengen dit jaar één van de alt/ alt-versies. U hoort twee contrasterende delen: een breekbaar largetto bespreekt de kwetsbaarheid van de mens, een geagiteerd prestissimo de kracht van het verzengend vuur dat uitgaat van de oordelende Zuiveraar.

But who may abide the day of His coming

*Maar wie zal de dag van Zijn komst
verdragen?*

*And who shall stand when He appeareth?
For He is like a refiner's fire.*

*Wie zal standhouden als Hij verschijnt?
Want Hij is als het vuur van een smelter.*

7. Chorus

Koor (Maleachi 3: 3)

Händel ontleende de muziek voor dit deel (en de delen 12, 21 + 26) aan recent gecomponeerde Italiaanse duetten. Dit verklaart waarom het stuk slechts af en toe echt vierstemmig is. De coloratuur op *purify* verwijst naar de voorafgaande aria. Leviëten zijn de tempeldienaren, de grote schoonmaak reikt tot in de tempel.

*And He shall purify the sons of Levi,
that they may offer unto the Lord
an offering in righteousness.*

*Hij zal de zonen van Levi zuiveren,
opdat zij in gerechtigheid de Heer
een offer kunnen brengen.*

III. Profetie van de maagdelijke geboorte van de verlosser

Het derde drietal profetische teksten concretiseert de belofte: de optimistische majeur-toonsoorten keren terug.

8. Recitative – alt

Recitatief – alt (Jesaja 7: 14
Mattheüs 1: 23)

Het eerste secco (half gesproken) en slechts door continuo-akkoorden begeleid recitatief. In tijden van nood (ballingschap) geldt moederschap als teken van moed en vertrouwen in de toekomst. Auteurs van het Nieuwe Testament brachten deze tekst in verband met het (maagdelijk) moederschap van Maria.

*Behold, a virgin shall conceive,
and bear a son and shall call His name:
Emmanuel, 'God with us.'*

*Zie, een maagd zal zwanger worden
en een zoon baren en Zijn naam zal luiden
Emmanuel, 'God met ons.'*

9. Song – alt + chorus

Aria – alt + koor
(Jesaja 40: 9 + 60: 1)

Nadat de vorige aria het heroïsch karakter schetste van de komende Messias, benadrukt deze aria diens broze gestalte als hulpeloos kind. Sion is de personificatie van Jeruzalem. De gracieuze begeleiding door unisono violen tekent de hoogten van bergen en dalen. De verwachting wordt geïntensifieerd door de aansluitende verwerking van hetzelfde muzikale materiaal in een vierstemmig koor.

alt	alt
<i>O thou that tellest good tidings to Zion, get thee up into the high mountain. O thou that tellest good tidings to Jerusalem, lift up thy voice with strength, lift it up, be not afraid, say unto the cities of Judah: 'Behold your God!' Arise, shine, for thy light is come and the glory of the Lord is risen upon thee.</i>	<i>O, gij die Sion goede tijding brengt, klim op de hoge berg. O, gij die Jeruzalem goede tijding brengt, verhef uw stem met kracht, vrees niet, zeg tegen de steden van Juda: 'Zie daar, uw God!' Sta op, word verlicht, want uw Licht komt en de heerlijkheid des Heren komt over u.</i>
Chorus	Koor
<i>O thou that tellest good tidings to Zion, good tidings to Jerusalem, arise, say unto the cities of Judah: 'Behold your God!' The glory of the Lord is risen upon thee.</i>	<i>O, gij die Sion goede tijding brengt, goede tijding aan Jeruzalem, verhef u, zeg tot de steden van Juda: 'Ziedaar, uw God!' De heerlijkheid des Heren is over u gekomen.</i>

IV. Van duisternis naar licht

Na de achtereenvolgende secties van troost (licht, majeur), gerechtigheid (donker, mineur) en blijdschap (majeur) accentueert de vierde en laatste profetische sectie nog eens de spanning tussen de pre-messiaanse duisternis en het overwinnende licht.

10. Recitative – bass	Recitatief – bas (Jesaja 60: 2 + 3)
Opnieuw is het de bas die suspense moet oproepen; duistere zestienden-chromatiek maakt plaats voor een majesteitelijk <i>arise</i>. <i>For behold, darkness shall cover the earth, and gross darkness the people. But the Lord shall arise upon thee and His glory shall be seen upon thee. And the gentiles shall come to thy light, and kings to the brightness of thy rising.</i>	<i>Want zie, duisternis zal de aarde bedekken en diepe duisternis de volkeren. Maar over u zal de Heer opgaan en Zijn heerlijkheid zal over u schijnen. En de ongelovigen zullen opgaan naar uw licht en koningen naar de glans van uw opkomst.</i>

11. Song – bass**Aria – bas (Jesaja 9: 1)**

Het *darkness*-motief wordt getransformeerd tot een thema waarop de mensheid tastend en stuurloos ronddooit in een lugubere duisternis waarin zelfs harmonieën ontbreken. Vier keer breekt een sprankje licht door.

*The people that walked in darkness
have seen a great light;
and they that dwell in the land
of the shadow of death,
upon them hath the light shined.*

*Het volk dat in duisternis wandelt
heeft een groot licht gezien;
zij die wonen in het land
van schaduw en dood,
over hen heeft het licht geschenen.*

12. Chorus**Koor (Jesaja 9: 5)**

Maar de verwachtingen worden vervuld: het beloftedeel wordt afgesloten vol ontwapenende vrolijkheid. Opnieuw een voormalig duet en dus spaarzame vierstemmigheid: het uitblijven daarvan verhoogt de spanning, die zich telkens ontaardt in een climax op de laatste zin. Viermaal wordt de tekst in zijn geheel doorgenomen. Telkens op andere manieren wordt het melisma op *born* uitgespeeld tegen de muziek van de openingstekst. Bij *the government* weer het koninklijk gepuncteerde ritme.

*For unto us a Child is born,
unto us a Son is given,
and the government shall be upon His shoulder;
and His name shall be called:
Wonderful, Counsellor, The Mighty God,
The Everlasting Father, The Prince of Peace.*

*Want een Kind is ons geboren,
een Zoon is ons gegeven
en de heerschappij rust op Zijn schouders;
en Zijn naam zal luiden:
Wonderbare Raadsman, Machtige God,
Eeuwige Vader, Vredevorst.*

V. De geboorte van de Messias**13. PIFA (Pastoral Symphony):****larghetto e mezzo piano**

De kerstgeschiedenis wordt opmerkelijk kort behandeld. De instrumentalisten bepalen de pastorale sfeer. Hobo's, die herinneren aan de doedelzakken van herders, orgelpunten die de bourdontonon daarvan imiteren, en het dansante siciliano-ritme vormen de pastorale symbolen. *Pifa* is de naam voor muziek van de pifferari, Italiaanse volksmuzikanten uit de Abruzzes die zich jaarlijks rond Kerstmis met hun schalmeien in Rome verzamelden en daar door Händel zijn gehoord.

14 – 16 Recitative – soprano**Recitatieven – sopraan
(Lucas 2: 8 – 11 + 13)**

Dit is het enige quasi-vertellende gedeelte. Omdat de *Messiah* naar zijn karakter geen berichtgeving over gebeurtenissen kent vernemen we de geboorte van de Messias hier uit de tweede hand: niet de geboorte (en het geschiedde...) maar de aankondiging ervan, uit de mond van de engelen.

a. secco

c. secco

b. *accompagnato*: Strijkers verbeelden fladderende engelen.

d. *accompagnato*: afwezigheid van lage noten suggereert een bovenaardse hoogte.

*There were shepherds abiding in the field,
keeping watch over their flock by night.*

*Er waren herders in het veld, die des nachts
de wacht hielden over hun kudde.*

*And lo, the angel of the Lord came upon them,
and the glory of the Lord shone round about
them and they were sore afraid.*

*En zie, de engel des Heren stond bij hen
en de heerlijkheid des Heren omstraalde hen
en zij waren zeer bevreesd.*

*And the angel said unto them:
'Fear not, for behold,
I bring you good tidings of great joy,
which shall be to all people.
For unto you is born this day,
in the city of David,
a Saviour, which is Christ the Lord.'*

*En de engel sprak tot hen:
'Vreest niet, want zie,
Ik verkondig u grote blijdschap
die heel het volk ten deel zal vallen.
Want onder u is heden geboren,
in de stad van David,
een Redder, Christus de Heer.'*

*And suddenly there was with the angel
A multitude of the heav'nly host,
praising God and saying:*

*En plotseling was er bij de engel
een grote hemelse legermacht,
die God loofde met de woorden:*

17. Chorus

Koor (Lucas 2: 14)

De in tweeën gedeelde tekst (*Gloria/ et in terra pax*) die we uit de mis kennen, wordt in de King James-vertaling in drieën verdeeld en met drie bijbehorende contrasterende motieven getoonzet: *Glory* feestelijk en ritmisch door de drie hoogste stemmen, rustgevend lange noten voor *peace* en een canonisch figuurtje (in de stijl van een canon) voor *good will*. Voor het eerst treden hier de trompetten op, nog zonder pauken, en - volgens het handschrift - *da lontano e un poco piano* d.w.z. uit de verte en zachtjes, off-stage, als klonken ze uit de wolken. Na het slotakkoord van de engelen zorgen de strijkers voor een theateraal slot: langzaam vervaagt het visioen.

*Glory to God in the highest
and peace on earth,
goodwill towards men.'*

*'Ere zij God in den hoge,
vrede op aarde,
in de mensen een welbehagen.'*

VI. Verlossing en genezing door de Messias

De laatste sectie van Deel I belicht het leven van de Messias op aarde, de evangeliën samengevat in vier oud- testamentische teksten, niet realistisch beschrijvend maar naar hun betekenis.

18. Song – soprano**Aria – sopraan (Zacharia 9: 9 + 10)**

Een tekst van de oud-testamentische profeet Zacharia, die door auteurs van het Nieuwe Testament wordt aangehaald bij Jezus' intocht in Jeruzalem.

*Rejoice greatly, O daughter of Zion!
Shout, O daughter of Jerusalem!
Behold thy King cometh unto thee!
He is the righteous Saviour,
and He shall speak peace unto the heathen.*

*Verheug u zeer, o dochter van Sion!
Juich, o dochter van Jeruzalem!
Zie, uw Koning komt tot u.
Hij is de Redder vol rechtvaardigheid.
Hij zal de volkeren vrede verkondigen.*

19. Recitative – alt**Recitatief – alt (Jesaja 35: 5 + 6)**

*Then shall the eyes of the blind be opened,
and the ears of the deaf unstopped.
Then shall the lame man leap as an hart,
and the tongue of the dumb shall sing.*

*Dan zullen de ogen der blinden geopend
worden en de oren der doven ontsloten.
Dan zal de lamme springen als een hert,
en de tong van de stomme zal zingen.*

20. Song – alt + soprano**Aria – alt en sopraan
(Jesaja 40: 11; Mattheüs 11: 28 + 29)**

Deze gracieuze aria was oorspronkelijk geschreven voor sopraan. Händel schreef hem voor alt/alt toen ster-solist Mrs. Cibber beschikbaar was. Wij brengen dit jaar de alt-sopraan versie. In overeenstemming met het niet-dramatische concept van de *Messiah*, waarin Jezus niet sprekend optreedt, wijzigde de tekstschrijver in de *Mattheüs*-tekst *Come unto Me* in *Come unto Him*. En waar de tekst spreekt van een herder en schapen is de pastorale siciliano nooit ver weg.

*He shall feed His flock like a shepherd,
and He shall gather the lambs with His arm,
and carry them in His bosom
and gently lead those that are with young.*

*Hij zal Zijn kudde weiden als een herder
en Hij zal de lammeren bijeen brengen
met Zijn arm. Hij zal ze aan Zijn hart
drukken en zij die zogen zal Hij zachtmoedig leiden.*

*Come unto Him,
all ye that labour and are heavy laden
and He will give you rest.
Take His yoke upon you, and learn of Him,
for He is meek and lowly of heart,
and ye shall find rest unto your souls.*

*Komt tot Hem,
allen die belast en beladen zijt
en Hij zal u rust geven.
Neemt Zijn juk op en leert van Hem,
want Hij is zachtmoedig en nederig van
Hart, en gij zult rust vinden voor uw zielen*

21. Chorus**Koor (Mattheüs 11: 30)**

Het koor accepteert onmiddellijk, namens allen, de uitnodiging van de sopraan, met het directe vervolg van de *Mattheüs*-tekst. Het symbolisch luchtig en dansend motiefje op easy is verre van

gemakkelijk uitvoerbaar en vraagt veel van de zangers. De bezetting is licht; als één van de voormalige duetten wordt dit koor pas laat echt vierstemmig. Geen monumentaal slot van Deel I maar een open einde, waarvan de woorden *yoke* en *burthen* verwijzen naar het lijden van Christus in Deel II.

His yoke is easy and His burthen is light.

Zijn juk is zacht en Zijn last is licht.

Part II

Deel II

HET OFFER VAN CHRISTUS: AANVAARDING EN AFWIJZING

In de *Messiah* staat niet - als in passies - het lijden van Christus centraal, maar de betekenis daarvan voor de mensheid. Dus geen Pilatus, Golgotha of kruiswoorden maar Christus' rol als verlosser, vrijwel geheel verwoord door oud-testamentische teksten. Het koor speelt in dit deel de grootste rol.

I. Christus' lijden, geseling en kruisiging

Ook Deel II lijkt te beginnen met een Franse ouverture, maar nu geen feeërieke entree doch een deerniswekkende processie richting Golgotha. De toonsoort g-klein wekt een tragisch voor gevoel. De noten van *Behold the lamb of God* zijn vrijwel identiek aan die van *He shall feed his flock*: de herder is lam geworden.

22. Chorus

Koor (Johannes 1: 29)

*Behold the Lamb of God,
that taketh away the sin of the world.*

*Zie, het Lam Gods,
dat de zonden der wereld wegneemt.*

23. Song – alt

Aria – alt (Jesaja 53: 3 + 50: 6)

Deze aria is één van de hoogtepunten in de *Messiah*. Na de indrukwekkende vertolking door Mrs. Cibber zou de plaatselijke predikant Rev. Delaney zijn opgestaan en hebben geroepen *O ma'm, for this be all thy sins forgiven thee*.

Een sfeer van absolute verlatenheid, het orkest laat de solist soms geheel in de steek, of zucht woordloos mee op *despised* en *rejected*. Een scherp contrasterend middendeel verhoogt de dramatick; de geselende begeleiding keert terug in het volgende koor.

*He was despised
and rejected of men;
a man of sorrows
and acquainted with grief.
He gave His back to the smiters,
And His cheeks to them
that plucked off the hair.
He hid not His face
from shame and spitting.*

*Hij werd veracht
en verworpen door de mensen
een man van smarten,
bezocht met leed.
Hij gaf Zijn rug aan die Hem sloegen,
Zijn wangen aan
die Zijn haar uittrokken.
Hij verborg Zijn gezicht niet
voor spot en speeksel.*

II. Verlossing door het offer van Christus

Dit koorstuk interpreteert de gebeurtenissen, 'voor ons'. Hier wordt het geselende ritme van de aria aanvankelijk gehandhaafd; de dramatische zweepslagen maken kortstondig plaats voor schrille dissonanten (*wounded, transgressions, iniquities*), in de onwelluidende toonsoort f-klein (vier mollen).

24-25. Chorus

Koor (Jesaja 53: 4 + 5)

*Surely, He hath borne our griefs,
and carried our sorrows.
He was wounded for our transgressions.
He was bruised for our iniquities.*

*Waarlijk, onze zwakheden heeft Hij op
zich genomen, onze smarten heeft Hij
gedragen. Om onze overtredingen werd
Hij gewond, verbrijzeld om onze
ongerechtigheid.*

*The chastisement of our peace was upon Him.
And with His stripes we are healed.*

*De straf die ons vrede brengt, droeg Hij.
En door zijn striemen zijn wij genezen.*

26. Chorus

Koor (Jesaja 53: 6)

Het motief voor Gods verzoenend handelen: mensen dwalen als domme schapen (en dus wat banale muziek, want zondigen is aangenaam), ze springen alle kanten op (een richtingloze coloratuur op *turned*), zijn de weg kwijt (*astray*) en houden eigenzinnig aan eigen gelijk (onsamenhangende toon-herhalingen). Weer een voormalig duet, met uitgestelde vierstemmigheid, en eenzelfde viervoudige tekstbehandeling als in *For unto us* (nr.12).

*All we, like sheep, have gone astray,
we have turned ev'ry one to his own way.
And the Lord hath laid on Him
the iniquity of us all.*

*Wij allen dwaalden als schapen,
wij gingen ieder onze eigen weg.
En God heeft de ongerechtigheid van ons
allen op Hem doen neerkomen.*

III. Verwerping van de Messias door de Joden

We wenden de blik naar de spotters en mishandelaars, in de 'barbaarse' toonsoort bes-klein (vijf mollen). Het geselen gaat door en verderop lacht de muziek, en schudt haar hoofd.

27. Recitative – tenor

Recitatief – tenor (Psalm 22: 8)

*All they that see Him, laugh Him to scorn;
they shoot out their lips,
and shake their heads, saying:*

*Allen die Hem zien, bespotten Hem,
tuiten hun lippen,
en schudden hun hoofd, terwijl ze zeggen:*

28. Chorus

Koor (Psalm 22: 9)

Uitzonderlijk: de cynische massa komt zelf aan het woord. Qua functie lijkt dit koor op de turbæ

(volksoplopen) uit de Duitse Passies en qua sfeer in het bijzonder op het *Er hat Gott vertrauet...* uit Bachs *Matthäus-Passion*. Maar deze tekst komt uit de Psalmen, en deze smalende menigte spreekt niet geëmotioneerd, maar in een gevoelloos objectieve fuga.

*'He trusted in God,
that He would deliver Him;
let Him deliver Him,
if He delight in Him.'*

*'Hij vertrouwde op God,
die Hem verlossen zou;
laat God Hem bevrijden,
als Hij in Hem Zijn welbehagen vindt.'*

IV. Kruisiging, dood en opstanding

Het koor zwijgt voor vier achtereenvolgende delen waarin de tenor Christus' dood en opstanding behandelt, en keert pas weer terug om dat laatste te bezingen.

29. Recitative – tenor

Recitatief – tenor (Psalm 69: 21)

De tenor verbeeldt stamelend Christus' lijdensweg, pauzerend na elke twee woorden, in een recitatief vol modulaties, waardoor alle woorden een extra lading krijgen. Ook hier heeft Jennens het ik, mij en mijn van de psalmist gewijzigd in Hij, Hem en Zijn.

*Thy rebuke hath broken His heart,
He is full of heaviness.
He looked for some to have pity on Him,
but there was no man,
neither found He any to comfort Him.*

*Uw smaad heeft Zijn hart gebroken,
Hij is zeer verzwakt.
Hij wachtte op een teken van mededogen,
maar er was niemand,
noch kwam iemand Hem troosten.*

30. Song – tenor

Aria – tenor (Klaagliederen 1: 12)

Een radeloze meditatie, met voortdurend dalende melodische lijnen, een moeizaam strompelende baslijn en dezelfde haperende declamatie als in het voorgaande recitatief.

*Behold, and see
if there be any sorrow, like unto His sorrow.*

*Aanschouw, en zie
of er een smart is, gelijk aan Zijn smart.*

31. Recitative – tenor

Recitatief – tenor (Jesaja 53: 8)

Vier maten verbinden de dood van de Messias (b-klein) met de vreugdevolle betekenis daarvan (E-groot)

*He was cut off out of the land of the living;
for the transgressions of thy people
He was stricken.*

*Hij werd weggerukt uit het land der leven-
den, om de overtreding van uw volk
werd Hij geslagen.*

32. Song – tenor**Aria – tenor (Psalm 16: 10)**

Met vloeiende melodieën en eenvoudige harmonieën wordt in een stralend A-groot de opstanding van de Messias levenskrachtig bezongen.

*But Thou didst not leave
His soul in hell,
nor didst Thou suffer Thy Holy One
to see corruption.*

*Maar Gij hebt Zijn ziel
niet achtergelaten in de hel,
noch liet Gij Uw Heilige Eniggeborene
het verderf kennen.*

33. Chorus**Koor (Psalm 24: 7 - 10)**

De overwinnaar van dood en hel wordt uitbundig toegejuicht.

*Lift up your heads, O ye gates,
and be ye lift up, ye everlasting doors,
and the King of Glory shall come in!
Who is this King of Glory?
The Lord strong and mighty,
the Lord mighty in battle.
Lift up your heads, o ye gates,
and be ye lift up, ye everlasting doors,
and the King of Glory shall come in!
Who is this King of Glory?
The Lord of Hosts,
He is the King of Glory.*

*Heft uw hoofden op, gij poorten,
en verheft u, gij eeuwige deuren,
opdat de Koning der Ere zal binnengaan!
Wie is deze Koning der Ere?
De Heer, sterk en machtig,
de Heer, geweldig in de strijd.
Heft uw hoofden op, gij poorten,
en verheft u gij eeuwige deuren,
opdat de Koning der Ere zal binnengaan!
Wie is deze Koning der Ere?
De Heer der Heerscharen,
Hij is de Koning der Ere*

P A U Z E**V. Hemelvaart en Lofprijzing**

Zijn Hemelvaart plaatst Gods zoon hoger dan alle engelen.

34. Recitative – tenor**Recitatief – tenor (Hebreeën 1:5,
verwijzend naar Psalm 2:7)**

*Unto which of the angels, said He at any time
Thou art My Son,
this day have I begotten Thee?*

*Tot welke engel heeft hij ooit gezegd
Gij zijt mijn zoon,
heden heb ik U verwekt?*

35. Chorus**Koor (Hebreeën 1:6)**

En dus moeten ook alle engelen hun lof zingen, in een dienovereenkomstig meer verheven stijl, de eerbiedwaardige oude polyfonie. In een kunstige fuga confronteert Händel het thema dat de sopranen introduceren met een tegen-thema dat een verkorting vormt van datzelfde thema, in halve notenwaarden. Een thema, trouwens, dat is afgeleid van regel 6 van het Lutherse koraal *Wachet auf: Die Engel hoch um deinen Thron*, een verwijzing die de Engelse toehoorders uiteraard zal zijn ontgaan, maar voor Händel zelf betekenisvol was en ook in het *Hallelujah* te vinden is.

Let all the angels of God worship Him.

Laten alle engelen Gods Hem vereren.

36. Song – alt**Aria – alt (Psalm 68: 19)**

Het ruimhartige optreden van de oud-testamentische God jegens zijn vijanden bij de berg Sinai wordt hier toegepast op de ten hemel gevaren Christus. Zijn bedoeling onder de mensen te wonen (*dwell among them*) wordt langdurig onderstreept.

*Thou art gone up on high,
Thou hast led captivity captive
and received gifts for men;
yea, even for Thine enemies,
that the Lord God might dwell among them.*

*Hoog zijt Gij opgegaan,
gevangenschap hebt Ge tenietgedaan.
Ge hebt gaven ontvangen,
ja zelfs voor Uw vijanden,
opdat God de Heer onder hen zou zijn.*

VI. Pinksteren, de verbreiding en acceptatie van het evangelie**37. Chorus****Koor (Psalm 68: 12)**

De eenvoud en rechtlijnigheid van het gegeven woord contrasteert met de opgewonden predikers. Onder triomfantelijke fanfares marcheert het woord onweerstaanbaar de wereld in.

*The Lord gave the Word;
great was the company of the preachers.*

*De Heer bracht het Woord;
groot was de menigte der predikers.*

38. Song – soprano**Aria – sopraan (Romeinen 10: 15)**

De lieflijke en pastorale atmosfeer van de siciliano onderstreept de vredige inhoud van de boodschap.

*How beautiful are the feet of them
that preach the gospel of peace,
and bring glad tidings of good things.*

*Hoe lieflijk zijn de voeten van hen
die het evangelie van de vrede prediken
en de blijde boodschap verkondigen.*

39. Chorus**Koor (Romeinen 10: 18)**

Na de inhoud van het evangelie volgt de verbreiding ervan. Van mond tot mond, als een canon, en tot aan de einden der aarde doorloopt de melodie een heel octaaf, d.w.z. de gehele (tonale) wereld, van de ene kant naar de andere.

*Their sound is gone out into all lands,
and their words unto the ends, of the world.*

*Hun roep is uitgegaan naar alle landen,
en hun woorden tot het einde der wereld.*

VII. Weerstand tegen het evangelie**40. Song – bass****Aria – bas (Psalm 2: 1 + 2)**

De triomftocht van het evangelie wordt verstoord. Hoe kan de verwerping van de goede boodschap door de heidenen beter worden verbeeld dan met profane, aan de seculiere opera ontleende muziek? Een tierende bravour-aria, zonder thematische inhoud; rebellie tegen God de Schepper is grotesk, een karikatuur.

*Why do the nations so furiously rage
together? Why do the people
imagine a vain thing?
The kings of the earth rise up,
and the rulers take counsel together
against the Lord, and against His anointed.*

*Waarom razen de volken zo woedend?
Waarom bedenken de mensen
ijdele plannen
De koningen der aarde komen bijeen
en de heersers spannen samen
tegen de Heer en Zijn gezalfde.*

41. Chorus**Koor (Psalm 2: 3)**

Ook het koor vertolkt het sentiment der weerspannigen. Een ruige, verbrokkelde melodische lijn illustreert de eerste tekstregel, een wegwerpgebaar de tweede.

*Let us break their bonds asunder,
and cast away their yokes from us.*

*Laten wij hun banden verbreken
en hun juk van ons afwerpen.*

VIII. Het verzet gebroken**42. Recitative – tenor****Recitatief – tenor (Psalm 2: 4)**

*He that dwelleth in heaven
shall laugh them to scorn.
the Lord shall have them in derision*

*Hij die in de hemel woont
zal lachen,
de Heer zal hen bespotten.*

43. Song – tenor**Aria – tenor (Psalm 2: 9)**

Maar Gods toorn zal de tegenstand verpletteren. Een zelfverzekerde tenor en een uitdagende vioollijn bespotten de goddelozen, op een herhaald (ostinaat) bas-motief.

*Thou shalt break them with a rod of iron;
Thou shalt dash them in pieces
like a potter's vessel.*

*Gij zult hen breken met een ijzeren stang;
Gij zult hen in stukken slaan
als een pottenbakkersvat.*

44. Chorus**Koor (Openbaringen 19: 6;
11: 15; 19: 16)**

Triomf, de weerstand is gebroken. Dit ook buiten zijn context zo populaire koor vormt niet alleen de finale van Deel II, maar ook de beslechting van het conflict tussen God en zijn verzakers.

Muzikaal is het gebouwd op telkens nieuwe contrasten tussen snelle, ritmische *Halleluja-* en *for ever-* motieven met brede melodische unisono thema's. De koraalachtige *melodieën the Kingdom of this world* en *and He shall reign* zijn citaten uit het koraal *Wachet auf*, resp. de 7e en de slotregel. De Engelse gewoonte om tijdens dit koor op te staan zou in 1743 zijn ontstaan toen Koning George II opstond bij de woorden *For the Lord God omnipotent*; het is echter de vraag of hij überhaupt aanwezig was.

*Hallelujah!
For the Lord God omnipotent reigneth.
Hallelujah!
The Kingdom of this world
is become the Kingdom of our Lord
and of His Christ;
and He shall reign for ever and ever.
King of Kings, and Lord of Lords!
And He shall reign for ever and ever,
Hallelujah!*

*Halleluja!
Want de Heer, God Almachtig regeert!
Halleluja!
Het Koninkrijk van deze wereld
is het Koninkrijk geworden van de Heer
en Zijn Christus;
en Hij zal heersen tot in eeuwigheid.
Koning der Koningen en Heer der Heren!
Hij zal heersen tot in eeuwigheid,
Halleluja!*

Part III**Deel III****De dood overwonnen****I. Opstanding uit de dood****45. Song – soprano****Aria – sopraan (Job 19: 25, 26)**

Met een zelfverzekerde kwartsprong (*I know*) opent de sopraan haar geloofsbelijdenis: een combinatie van een citaat van de oud-testamentische Job (die geloofde zonder gezien te hebben) met de nieuw-testamentische wetenschap van Christus' opstanding. Instrumentalisten illustreren de dood (*sleep*) met een zacht dommelend motiefje, in de sopraanpartij beslaat de verrijzenis (*risen*) meer dan een octaaf.

*I know that my Redeemer liveth,
and that He shall stand
at the latter day upon the earth.
And though worms destroy this body,
yet in my flesh shall I see God.
For now is Christ risen from the dead,
the first fruits of them that sleep.*

*Ik weet dat mijn Verlosser leeft
en dat Hij zal verschijnen op aarde
op de dag des oordeels.
Al doorknagen wormen mijn vlees,
toch zal mijn lichaam God aanschouwen.
Want nu is Christus opgestaan uit de
dood, als eerste van hen die ontslapen zijn*

46. Chorus + soloists

Koor + solisten (1 Corinthe 15: 21+22)

In het vervolg van de Paulustekst geeft de dialectiek van dood en leven Händel aanleiding voor een parallelle afwisseling van grave/a capella en snelle/-begeleide passages.

*Since by man came death,
by man came also
the resurrection of the dead.
For as in Adam all die,
even so in Christ
shall all be made alive.*

*Sinds de dood kwam door de mens,
kwam ook door de mens
de verrijzenis uit de dood.
Want zoals in Adam allen sterven,
zo zullen in Christus
allen levend gemaakt worden.*

II. De dag des oordeels

47. Recitative – bass

Recitatief – bas (1 Corinthe 15:51+52)

We volgen nog steeds de Corinthiërs-tekst, die de aandacht richt op de komende dag des oordeels, maar zonder de verschrikkingen daarvan voor de ongelovigen, want die hebben we in Deel II achter ons gelaten. De *trumpets* kennen we in Nederlandse vertalingen als bazuinen.

*Behold, I tell you a mystery:
we shall not all sleep,
but we shall all be changed
in a moment,
in the twinkling of an eye,
at the last trumpet.*

*Zie, ik vertel u een geheim:
wij zullen niet allen ontslapen,
maar in een ogenblik
zullen wij allen veranderd worden,
in een oogwenk,
bij de laatste bazuin.*

48. Song – bass, trompetsolo

Aria – bas (1 Corinthe 15: 52, 53)

Een stralende, levenslustige aria, met het opschrift 'pomposo' en een solo-rol voor de trompet, die met fanfares wordt aangekondigd. De enige instrumentale solo van de hele *Messiah* en (vanwege het da capo) ook de langste aria. In het contemplatieve middendeel zwijgt de trompet.

*The trumpet shall sound,
and the dead shall be raised incorruptible,
and we shall be changed.*

*De bazuin zal klinken en de doden zullen
onvergankelijk worden opgewekt
en wij zullen veranderd worden.*

For this corruptible must put on incorruption, and this mortal must put on immortality *Want dit vergankelijke moet zich met het onvergankelijke bekleden en het sterfelijke met het onsterfelijke.*

III. De overwinning van de dood

49. Recitative – alt

Recitatief – alt (1 Corinthe 15: 54)

De tekst uit Paulus' brief aan de Corinthiërs die wij van nr. 45 tot nr. 51 volgen verwijst zelf naar een oud-testamentisch gezegde, in Jesaja 25:8.

*Then shall be brought to pass
the saying that is written,
Death is swallowed up in victory.*

*Dan zal het woord vervuld worden
dat geschreven staat:
de dood is verzvolgen in overwinning.*

50. Duet – alt + tenor

Duet – alt + tenor (1 Cor. 15: 55-56)

Het enige duet in de *Messiah*, waarin de twee vocalisten voortdurend canonisch op elkaar reageren. Na de obscure, doctrinaire slotzin verwacht je een (da capo) terugkeer van het begin, maar je wordt verrast door de directe overgang naar het aansluitende koor.

*O death, where is thy sting?
O grave, where is thy victory?
The sting of death is sin
and the strength of sin is the law.*

*O dood, waar is uw prikkel?
O graf, waar is uw overwinning?
De prikkel des doods is de zonde
en de kracht der zonde is de wet.*

51. Chorus

Koor (1 Corinthe 15:57)

Zowel tekst als muziek lopen door. Bassen en sopranen hernemen (begeleid door alt en tenoren) de duet-muziek van solo-alt en solo-tenor, en na een wat energieke *Who giveth* passage doen alt en tenoren dat. De enige tekst trouwens, waarin de Messias met het informelere 'Jezus' wordt aangeduid.

*But thanks be to God,
who giveth us the victory
through our Lord Jesus Christ.*

*Maar Gode zij dank,
die ons de overwinning geeft
door onze Heer Jezus Christus.*

IV. Het vertrouwen van de gelovigen

52. Song – soprano

Aria – sopraan (Romeinen 8: 31, 33,34)

Nu de dood is overwonnen, opnieuw een weinig dramatische tekst die het onwankelbare vertrouwen van de gelovigen uitdrukt. Een triosonate voor unisono violen, alt en basso continuo.

*If God be for us,
 who can be against us?
 Who shall lay anything
 to the charge of God's elect?
 It is God that justifieth.
 Who is He that condemneth?
 It is Christ that died,
 yea, rather that is risen again,
 Who is at the right hand of God,
 Who makes intercession for us.*

*Als God vóór ons is,
 wie zal dan tegen ons zijn?
 Wie zal iets inbrengen
 tegen de uitverkorenen Gods?
 Het is God die rechtvaardigt.
 Wie is Hij die veroordeelt?
 Het is Jezus Christus die gestorven is,
 meer nog, die verreezen is,
 die zit aan de rechterhand van God
 en die voor ons pleit.*

53. Chorus

Koor (Openbaringen 5: 12 + 13)

Een koraal drieluik, met geraffineerd wisselende tempi en vormen, besluit de *Messiah*.

1. (*Worthy*): beurtelings snel en langzaam gereciteerd in syllabische akkoorden; de herhaling onderstreept het *to God*; violen illustreren *receive* met dalende gebaren.

2. (*Blessing*): een markant voorbeeld van de inmiddels vertrouwde geleidelijke opbouw, van één naar twee-, drie- en vierstemmigheid, waaraan tenslotte de strijkers virtuoze arabesken toevoegen. Vanaf het *for ever and ever* maakt polyfonie plaats voor homofonie, en een pathetische (Adagio) afsluiting die verwachtingen wekt.

3. (*Amen*): Händel heeft slechts één woord nodig voor een kunstig slotkoor. Het *Amen* begint met een klassieke expositie van een vierstemmige a capella fuga. Wanneer alle stemmen het thema hebben geïntroduceerd, nemen de beide violen het over, maar als de bassen daaraan een derde thema-inzet toevoegen vallen de andere stemmen in met begeleidende figuren. Na een kort instrumentaal tussenspel proberen de bassen opnieuw een ordelijke fuga te introduceren, maar de andere stemmen weigeren de fugatische discipline en gaan zich te buiten aan canonische inzetten van allerlei thema-fragmenten, op allerlei afstanden en intervallen waaraan tenslotte ook de bassen meedoen. Zo ontstaat een overrompelend slotakkoord.

*Worthy is the Lamb, that was slain
 and hath redeemed us
 to God by His blood,
 to receive power, and riches,
 and wisdom, and strength,
 and honour, and glory, and blessing.
 Blessing and honour, glory and power,
 be unto Him that sitteth upon the throne,
 and unto the Lamb,
 for ever and ever. Amen*

*Het Lam dat geslacht is en
 ons heeft vrijgekocht
 bij God door Zijn bloed,
 is waardig te ontvangen macht en rijkdom,
 wijsheid en kracht,
 eer en heerlijkheid en lof.
 Lof en eer, heerlijkheid en macht
 zij Hem gegeven die gezeten is op de
 troon, en aan het Lam,
 van eeuwigheid tot eeuwigheid. Amen*

Wij stellen onze koorleden graag aan u voor:

Foto: Simon van Boxtel

Sopranen: Cita Becking, Ineke Blaauw, Els Bloemer, Liesbeth Bloemer, Lianne Blömer, Caroline Cazemier, Katelijne Coucke, Anneke van Dalfsen, Liesbeth van Dongen, Eveline van Druten, Diet van 't Einde, Alice Geijssel, Linda de Graaf, Jacqueline Janssen, Anneke Kappetijn, Linda Kroon*, Margriet Kuhne, Jos v.d. Lans, Ria List, Anna Loos, Alexandra Lujee, Marianne Luyer, Hanneke Meurs, Lillian Mulder, Chris Nieuwland, Karin Plokker, Margot Smit, Cecile van Spronsen, Ginny Trienekens, en Carla Wesselingh.

Alten: Pauline Amelink, Aliëk de Bruin, Godelieve Cazemier, Marijke Dekker, Saskia Dörr, Marieke Eerland, Lucia de Haas, Mirjam van Hamersveld, Louise Harmsen, Françoise Keesom, Ellen Klomp, Jenny Kranenburg, Tineke van Leusden, Yvonne Quint, Lilian de Roever, Anneke de Ronde, Vera Stalling, Frouwina Tap, Keetje Teerink, Miek Tissen, Netty v.d. Torn, Jannie Tuinenga, Inge Umans, Annette Veerman, Rebecca Versteeg, Evelien Vrij en Els de Wijn.

Tenoren: Houdijn Beekhuis*, Jan van Berkel, Auke Bijlsma, Peter ten Broeke, Theo Cazemier, Carel van Lange*, Bart van Marwijk, Bas Menninga, Joke Mulock Houwer, Coert Peeters*, Marco van Rijn, Marianne Rutgers, Han van Schoonhoven, Paul Schwinkels* en Sjoerd v.d. Zee.

Bassen: Ron Boerebach, Ronald v.d. Heuvel, Jeroen de Jong, Roel de Jonge, Danny Kamp, Frans Kooiman*, Henk van Kooten, Joep Mourits, Fons Peters, Ernst Raaymakers, Emond de Roever*, Hans Stobbe*, Jolke Veenstra, Albert Verdam, Daniel Volk, Ludwig Wespel* en Bert Zuidervaart.

*gast-/projectzanger

Het Koor van de Nederlandse Händelvereniging is een ambitieus koor, dat uitvoeringen van klassieke en moderne(re) werken wil geven van een zo hoog mogelijk niveau. Onze belangrijkste podia zijn de Grote Kerk in Naarden en het Concertgebouw in Amsterdam.

Sponsors maken het mogelijk de kwaliteit te blijven leveren, die ons publiek al decennia van ons gewend is: een goed koor, maar ook uitmuntende solisten en orkestbegeleiding. Zij kunnen met een bijdrage hun naam verbinden aan het Koor van de Nederlandse Händelvereniging en aan de cultuurbeoefening in het Gooi en omstreken. Ieder bedrijf of instelling met betrokkenheid bij amateurkunst op niveau kan sponsor worden en zo de NHV steunen bij de uitvoering van onze concerten. Als sponsor van de NHV kunt u zowel een specifiek concert ondersteunen als de algemene jaarlijkse programmering. Vanzelfsprekend biedt de NHV een passende tegenprestatie voor deze steun. Daarbij valt te denken aan:

- * vermelding van naam en logo in alle publiciteitsuitingen van de NHV, zoals onze website, flyers, affiches, programmaboekjes en entreekaarten
- * vrijkaarten op mooie plaatsen; aantal afhankelijk van de hoogte van de sponsorbijdrage
- * mogelijkheden voor relatiemanagement in het kader van onze concerten, bijvoorbeeld in de Grote Kerk Naarden of het Concertgebouw in Amsterdam.

De afspraken worden in overleg gemaakt en zoveel mogelijk aangepast aan de wensen van de sponsor. Indien u meer wilt weten over de mogelijkheden tot sponsoring, neemt u dan contact met ons op via pr@haendelvereniging.nl

<i>Algemeen Nut Beogende Instelling</i> ANBI	De Nederlandse Händelvereniging is een culturele ANBI (Algemeen Nut Beogende Instelling). Voor donateurs van Culturele ANBI's geldt bij de belastingaangifte een extra giftenaftrek, om giften aan culturele ANBI's te stimuleren. Meer informatie hierover staat op onze website: www.haendelvereniging.nl
---	---

VRIENDEN LOTERIJ - SINDS 1989 - WIN MEER, BELEEF MEER	Bij de Vriendenloterij bepalen deelnemers zelf welk goed doel zij steunen. Zo kan een deelnemer gaan meespelen voor een club, vereniging of stichting uit de buurt. De Nederlandse Händelvereniging is een beneficiant van de Vriendenloterij. Speelt u (al) mee met de Vriendenloterij en wilt u ons steunen? Dan kunt u de goede doelen bijdrage van uw lot laten uitbetalen aan de NHV door te bellen met 088- 020 020. Onze code is 20527.
--	---

VOS UITVAART

Onafhankelijk & zelfstandig

Laat uw nabestaanden niet met vragen achter. Leg vooraf uw wensen vast in ons wensenboekje www.vosuitvaart.nl/downloads of neem contact op voor een kostenloze afspraak.

Wilt u een overlijden melden:
☎ 06 39 55 04 63

vvos@vosuitvaart.nl
www.vosuitvaart.nl
@vosuitvaart
Deltazijde 32a, 1261 ZM Blaricum

Al 4 generaties uitvaartverzorging in
Blaricum, Laren, Huizen, Eemnes en omstreken

Word ook vriend van de Nederlandse Händelvereniging!

Vier schitterende concerten per jaar met professionele orkesten en solisten op prachtige locaties: dat lukt ons alleen dankzij de steun van onze vrienden! Wil je ons ook ondersteunen? Doneer 50 euro of meer en we bedanken je met leuke extra's zoals voorrang bij het kiezen van plaatsen bij onze concerten in de Grote Kerk in Naarden. Kijk voor alle voordelen op: [www.haendelvereniging.nl/steun ons](http://www.haendelvereniging.nl/steun-ons).

Kom ook zingen bij de Nederlandse Händelvereniging!

Heb jij ook zo'n zin om zelf (weer) eens Händels Messiah te zingen? Of wil je meedoen met ons volgende spannende project? Kom dan eens langs op één van onze repetities, elke donderdag van 19.45 tot 22.15 uur in de Wilhelminakerk in Bussum. Je kunt ook meedoen op projectbasis! Heb je belangstelling, meld je dan aan via [www.haendelvereniging.nl/zing mee](http://www.haendelvereniging.nl/zing-mee). Alle ervaren zangers, met name bassen en tenoren, zijn van harte welkom!

Geniet van ons volgende concert!

Ons volgende concert is op dinsdag 23 april 2024 in Grote Kerk Naarden.

Op het programma staan twee bekende werken van de Engelse componist John Rutter: het troostrijke Requiem en het uitbundige Magnificat, geïnspireerd op de vrolijke ritmes van Maria vieringen in Latijns Amerika.

Heb je nog geen kaartje?
Bestel dan snel op www.spant.org

